

330). 20. *el-İbâne ‘an kütübî'l-hizâne*. Kendi özel kütüphanesinde bulunan kitapların fihristidir. 21. *el-Berâhînü'l-celiyye*. Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin dalâlet içinde bulunduğunu ispat etmek amacıyla kaleme alınmıştır. 22. *Risâle şerîfe fi'r-red ‘alâ fetâvâ'l-Vehhâbiyyîn*. Vehhâbîler'in kabirler üzerine türbe yapılmasının haram olduğu şeklindeki görüşlerine karşı yazılmıştır. 23. *Hulâşatü'n-naḥv*. İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'si tertibinde yazılmış muhtasar bir eserdir (Hasan es-Sadr'ın eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, tür.yer.; Muhsin el-Emîn, V, 326; Abdülhüseyn Şerefüddin, s. 13-22).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülhüseyn Şerefüddin, "Tercemetü'l-mü'ellif" (Hasan es-Sadr, *Te'sisü's-Şi'a* içinde, [baskı yeri ve yılı yok, et-Tibâatü'l-İrâkiyye]), s. 1-35; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânî-fi's-Şi'a*, Beyrut 1983, I, 16, 54, 58, 60; II, 359, 408; III, 137, 298, 333, 397; IV, 162, 216, 411, 495; VI, 25, 48, 272; VII, 28, 234; VIII, 73, 92; X, 39, 41; XI, 149; XII, 140; XIII, 15; XIV, 273; XV, 232, 381; XVI, 3, 234; XVIII, 20, 41, 65, 280, 300, 351, 354; XIX, 370; XX, 217, 369; XXII, 320; XXIV, 114, 400; XXV, 72; *A'yanü's-Şi'a*, V, 325-330; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, III, 424-425; Ali Fâzıl el-Kâinî, *Mu'cemü mü'ellifi's-Şi'a*, Tahrân 1405, s. 246-247; "Min enbâ't-türâş", *Türâşünâ*, sy. 41-42, Kum 1416, s. 432-433.

MUSTAFA ÖZ

HASAN b. SÂLİH

(الحسن بن صالح)

Ebû Abdillâh el-Hasen
b. Sâlih b. Hay el-Kûfî el-Hemedânî
(ö. 168/784-85)

Zeydiyye'nin kollarından
ve Kesîrûnevâ el-Ebter'e
(ö. 169/785-86)

nisbetle Bütriyye diye de
tanınan Sâlihiyye'nin kurucusu
(bk. ZEYDİYYE).

HASAN b. SEHL

(الحسن بن سهل)

Ebû Muhammed el-Hasen
b. Sehl es-Serahsî
(ö. 236/851)

Abbâsî Halifesi
Me'mûn'un valilerinden.

İran asıllı Mecûsî bir aileden gelir; vezir Fazl b. Sehl'in kardeşidir. Babası ve kardeşi Fazl ile birlikte Hârûnürreşid zamanında (786-809) müslüman oldu ve Bermekîler'den Fazl b. Yahyâ'nın hizmetine girdi.

Kardeşi Emîn'e karşı halifelğini ilân etmiş olan Me'mûn, 196'da (811) Fazl b. Sehl'i çok geniş yetkilerle doğu eyaletleri valiliğine tayin ederken Hasan'ı da henüz hâkimiyeti altına aldığı yerlerin haracına bakmakla görevlendirdi. Emîn'in öldürülmesinden (198/813) sonra Halife Me'mûn üzerinde büyük bir nüfuz kazanan ve onu Merv'de oturmaya ikna eden Fazl Irak, Fars, Ahvaz, Hicaz ve Yemen'in idaresini kardeşi Hasan b. Sehl'e verirdi. Ancak Hasan yabancı kökeni sebebiyle Arap halkının sevgisini kazanamadı ve bir müddet sonra bu bölgelerde karışıklıklar çıktı. Maceraperest bir Şii olan Ebû's-Serâyâ, Kûfe'de Ali evlâdından Ebû Abdullah İbn Tabâtâbâ ile birleşerek onu hilâfet iddiasında bulunmaya yönlendirmişti. Hasan b. Sehl, bu isyanı bastırmak için Zühayr b. Müseyyeb ed-Dabbî kumandasında 10.000 kişilik bir ordu gönderdi. İbn Tabâtâbâ ve Ebû's-Serâyâ Kûfe dışında Karyeişâhî denilen yerde bu orduyu mağlûp ederek ağırlıklarını yağmaladılar (199/815); ertesi gün ise İbn Tabâtâbâ ansızın öldü. Ebû's-Serâyâ'nın giderek güçlenmesi Hasan b. Sehl'i korkuttu ve onun üzerine Abdûs b. Muhammed el-Merverrûzî kumandasında 4000 süvariden oluşan yeni bir ordu daha gönderdi. Ancak Ebû's-Serâyâ Abdûs'u da Bağdat ile Kûfe arasındaki Câmî' mevkinde karşılayıp bozguna uğrattı (17 Receb 199/3 Mart 815). Artık bir halife gibi hareket ettiği anlaşılan Ebû's-Serâyâ'ya karşı koyamayacağını anlayan Hasan b. Sehl Horasan Valisi Herseme b. A'yen'i yardıma çağırdı. Herseme b. A'yen pek gönüllü olmamakla beraber Kûfe'yi kuşatınca Ebû's-Serâyâ şehirden kaçtı. Fakat daha sonra yakalanarak Nehrevân'da bulunan Hasan b. Sehl'in huzuruna getirilip boynu vuruldu (10 Rebîülevvel 200/18 Ekim 815).

Me'mûn, Tâhir b. Hüseyin'i ele geçirdiği yerlerden uzaklaştırıp buraları Hasan b. Sehl'e verdiği sıralarda Irak halkı arasında Fazl b. Sehl'in halifeyi avucunun içine aldığı, onu ailesinden ve kumandanlarından tecrit edip bir saraya kapattığı, devleti tek başına kendisinin yönettiği şeklinde dedikodular yaygın vaziyettedir. Bu duruma öfkelenen Hâşimoğulları'yla ileri gelen birtakım kimseler, Hasan b. Sehl'e karşı isyan ederek onu ve adamlarını Bağdat'tan çıkardılar. Artık Bağdat'ta İran nüfuzuna karşı tepki organize bir hal almıştı. Muhalifler Hasan'ı ve kardeşi Fazl'ı, Mecûsîlik'e suçlayarak ahaliyi ayak-

landırdılar. Neticede şehir halkı Halife Mehdî'nin oğlu Mansûr'a biat etmek istedi; ancak Mansûr bundan kaçındı ve sadece halifelik Me'mûn'da kalacak şekilde emir olarak yönetime el koydu (201/816). Fakat arkasından Ramazan 201'de (Nisan 817) Me'mûn'un Ali evlâdından Ali er-Rızâ'yı veliat göstermesi üzerine Bağdat'ta yeni bir ayaklanma meydana geldi ve Mehdî'nin diğer oğlu İbrâhim 5 Muharrem 202'de (24 Temmuz 817) halife ilân edildi. Daha sonra da isyancılar Vâsıt'ta Hasan b. Sehl'in kuvvetlerine saldırdılar; ancak yenilgiye uğrayarak Bağdat'a çekilmek zorunda kaldılar (Receb 202/Ocak 818).

2 Şâban 202'de (13 Şubat 818) Fazl b. Sehl'in öldürülmesi Hasan'ı çok sarstı. Bağdat'a dönen Me'mûn Fazl'ın katillerini öldürterek kesik başlarını ona gönderdi ve tâziyelerini iletip kendisini kardeşinin yerine vezir tayin ettiğini bildirdi (Hatîb, VII, 320). Fakat Hasan idarî hayattan ayrılmış bir kenara çekilmeyi tercih etti; esasen Fazl'ın öldürülmesinden duyduğu üzüntü sebebiyle ruhî bunalım içine girmişti. İyileştikten sonra kızı Bûrân'ı (Hatice) Me'mûn'la evlendirdi (Ramazan 210/Aralık 825). Düğün münasebetiyle kumandanlara, kâtiplere ve Hâşimîler'e çiftlik (day'a) ve hediyeler dağıttı. 236'da (851) Serahs'ta öldü. Hasan b. Sehl cömert, fasih konuşan, zeki ve edip bir insan olarak tanınıyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 468, 469, 470; Ya'kûbî, *Târîh*, bk. İndeks; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh*, Beyrut 1406/1986, VIII, 455; İbn Abdürabbih, *el-İkûdü'l-ferid*, bk. İndeks; Ceşşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zehab* (Abdülhamîd), IV, 27, 30; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 319-321; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, Kahire 1962, s. 180, 181; İbn Ebû Usaybia, *‘Uyûnü'l-enbâ*, s. 189; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 120-123; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbaside de 749 a 936*, Damas 1959-60, bk. İndeks; a.m.f., "al-Ḥasan b. Sahl", *El²* (İng.), III, 243-244; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), II, 192; H. Kennedy, *The Early Abbasid Caliphate*, London 1981, s. 151-156, 159, 165, 167, 208; Nahide Bozkurt, *Halife Me'mun Dönemi ve İslâm Kültür Tarihindeki Yeri* (doktora tezi, 1991), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 60, 61, 63, 66, 74, 75, 77; K. V. Zetterstéén, "Hasan", *İA*, V/1, s. 312.

NAHİDE BOZKURT

HASAN SEZÂÎ-yi GÜLŞENÎ

(bk. SEZÂÎ-yi GÜLŞENÎ).